

Rahvusringhäälingut ei tohi asutada poliitorganisatsioonina

Poliitiliselt survestatud seadus Eestile ei kõlba
20.07.2007, blogipostitus

Rahvusringhäälingu seadust tehakse Eestis esimest ja ilmselt ka viimast korda. Seda seetõttu, et rahvuslike ringhäälingute aeg hakkab ümber saama. Üha sagedamini kohtab teaduskirjutisi teemal „Mis oli ringhääling?“. Digitaalne meedia areneb ülikiiresti ja pakub köitvaid võimalusi informeeritud, haritud ja meelelahutatud saada igaühele talle sobival viisil, ajas ja kohas. Traditsiooniline rahvusringhäälingu väli mureneb. Pole kindel, et 20-25 aasta pärast selliseid kanaleid enam on. Igaüksikult pole rahvusringhäälingu marginaliseerumine või asendamine riikliku infoinstrumendiga ehk tajutav õnnetusena. Rahvale tervikuna pole selles midagi head. Kooshoidmise vahendeid jääb sellega vähemaks. See, millega kommertsmeedia Eesti avaliku ruumi täita suudab on ju nüüdseks selgesti näha. Totaalse meelelahutamise kõrval peab keegi ka omakultuuri, sotsiaalselt kaalukat tele- ja raadioajakirjandust hoidma. Seetõttu see ringhäälingu asi oluline ongi.

Nagu ringhäälingu käsitlemine Riigikogus varemgi, läheb ka seekord asi üle kivide ja kändude. Loodetavasti katkestatakse Riigikogus rahvusringhäälingu seaduse eelnõu teine lugemine ka kolmandat korda. Professionaalne avalikkus saatis sadade allkirjadega vastuseisukirja Riigikogule, eelnõu menetlemine on poliitiliselt kinni jooksunud. Vigu võib ja peab tunnistama. Praeguses seisus ei ole eelnõu juba üldse halb, aga ühes otsustavas asjas, rahvusringhäälingu nõukogu küsimuses, pürgib koalitsioon ikka veel vaimult vaese ja võimu alandava poliitilise lahenduse poole. Vaimult vaeseid asju ei tohi Eesti enesele lubada, eriti kui see puudutab sõnavabadust, ajakirjandust ja kultuuri. Rahvuslik ringhääling puudutab neid kõiki.

Mida oli ringhäälingu asjus vaja teha?

Ringhäälingunõukogu vastas sellele küsimusele juba ammu. Eesmärk oli luua ETV ja ER ühendamise teel uut tüüpi moodne, digitehnoloogiat kasutav meediaorganisatsioon. Stabiilse, piisava ja sõltumatu rahastamislahendusega. Luua seadusega alus kokkuleppeks riigiga meediateenuste struktuuris. Luua väljundi hindamise kriteeriumid. Kehtestada avaliku aruandluse protseduurid. Laiendada kodanikuühiskonna osalust rahvusringhäälingu tegevuse erinevatel tasanditel. Lõpuks, anda seadusega rahvusringhäälingule pikaajaline positiivne ja usalduslik perspektiiv. Enamus ideedest on realiseeritud, üle tuleb veel saada koera sabast.

Mitme aasta jooksul tegid erinevad ministrid, valitsused, komisjonid ja töögrupid üha uusi eelnõuvariante. Igal ringil jälle omamoodi. Kord lähenedes, kord kaugenedes mõistlikest eesmärkidest. Selle eelnõu põhihädad, millega Riigikogu praegu maadleb tulid lõpuks justiitsministeeriumist, mille praegune minister on avaliku ringhäälingu asjus ennegi esitanud kentsakaid ideid, millega tal, tõsi küll, pole eriti õnne olnud. Seekord andis koalitsioonis ja valitsuses olek tiivad. Üsna mõistlik eelnõu võeti kultuuriministeeriumilt üle. Alustati ideest ETV ja ER likvideerida, panna rahvusringhäälingut juhtima poliitiline nõukogu ja lisati sellele veel väiksemaid küsitavusi. See eelnõu variant oli kahtlustav ja piirav oma loomult.

Kuigi valitsusest läks see läbi, kiskus vastuolulise eelnõu menetlemine Riigikogus kohe viltu, seda ka koalitsiooni enese sees. Kultuurikomisjonil õnnestus paljut parandada, ent kooskõlas kõigi menetlusreeglitega vaeveldakse sobimatu lahendiga nõukogu asjus. Muutunud asjaks iseeneses, näib riigikogulastele poliitilistes mängudes suursaavutusena isegi lihtne ümberistumisrituaal - kaks inimest igast fraktsioonist ringhäälingunõukogusse olevat parem võrreldes valitsuse ideega kohtade jaotamisest proportsionaalse esindatuse alusel. Veidi parem jah, sest takistaks koalitsiooni teerulli veeremist ringhäälingunõukogus. Aga asi kisub narriks, sest ei panda enam tähelegi, kuidas riigikogulikus terminoloogias poliitilisest ringhäälingunõukogust kõneldakse.

Võimulolijate prioriteet Eestis on, et nad ei pea ennast tingimata õigustama. Siiski on antud asjas õigustused esitatud. Esimene – rahva poolt valitud riigikogulased on kõige sobivamad avalikkust esindama. See põhjendus võib mõne valdkonna suhtes ka pädev olla, ent ajakirjanduse puhul on tegemist ebapädevusega kuubis. Poliitiline esindus ei tohi domineerida ringhäälingu moderaatorina. Selle eest hoiatavad kõik, kes sisuliselt asjaga tegelevad, teadlased, praktikud, seda ohtu kutsuvad vältima kõik Euroopa meediapõhimõtted. Alati on olemas võimalus kodanikuühiskonna laiapõhjaliseks legitiimseks, pädevaks ja õiglaseks esindamiseks ringhäälingus. Juba politiseeritud avaliku halduse praktika ülekandmine ringhäälingule ja võimu kontsentreerimine ainsa avalik-õigusliku meediakanali üle oleks riigiehituslikult eriliselt vastutustundetud.

Teine õigustus on ilmselt esitajate eneste rikutud poliitilisest fantaasiast sündinud trumpäss. Nimelt kusagil olevat „varjatud poliitikud“, kes avalikkuse esindajatena või ekspertidena nõukogusse sokutatakse ja see hirmus asi tuleb eos välistada. See mantra tuli justiitsministeeriumist ammu enne seda kui Villu Reiljan sõnastas oma geniaalse tõdemuse, et kusgil struktuurides on varjatud jõud. Umbusu seemned arenevad poliitilises keskkonnas ilmselt imehästi, aga selle umbusuga ehitab üles vaid umbrohuriigi.

Miks praegust ringhäälingunõukogu mudelit kiidetakse?

Olen töötanud kõigi kuue nõukoguga, ETV peadirektorina ja ringhäälingunõukogu liikmena. Enamik neist, kui Rummo-aegne ehk välja arvata, said oma ülesandega hästi hakkama. Nii Rein Veidemann, Tiit Sinissaar kui Andres Jõesaar on juhtinud poliitikutest ja asjatundjatest nõukogu. Lugege nende artikleid, lisaks veel Raagi, Jõksi, Lauristini, Ibrust, kes selles asjas sõna võtnud. Miks ei peaks Toompea arvestama nende tarkpeade arvamusega?

Neid nõukogu koosseise, eriti kahte viimast, on kiidetud sellepärast, et Riigikogu poolt nimetatud asjatundjad ja Riigikogu liikmed moodustavad professionaalse koosluse. Sest asjatundjad-ekspertidid on käitunud ekspertidena. Et tänu asjatundjatele pole poliitikutel hääletamises ülekaalu ja nõukogu pole politiseerunud. Et asjatundjate kohalolek on pannud ka poliitikud „asja tundma“ ja argumenteerima. Et selline koosseis sunnib jõudma mõistliku konsensuseni. Seda tasakaalu on Eestis kümnekond aastat harjutatud, ja see tuleb hästi välja. Ringhäälingunõukogus tuleb 99% küsimustest lahendada ringhäälinguasja põhjalikult tundes ja mitte erakondlike prioriteetide alusel.

Kahtlust pole, et ka 12 riigikogulast juhiksid rahvusringhäälingut, aga tulemus oleks ilmselt selline, mida nad ise ka ei vaja. Riigikogu kultuurikomisjon saab hakkama avalikkust laiemalt esindava asjatundliku sõltumatu nõukogu kokkupanekuga. On seni saanud, välja arvatud viga, et juba mõnda aega pole nõukogus Keskerakonna fraktsiooni liiget. Seda poleks tohtinud juhtuda, sest seadus nõuab tasakaalustatud esindatust. Aga selle vea saab

parandada. Head nõukogu on raske, aga mitte võimatu kokku panna. Ning kuni see pole võimatu, tuleb seda üritada. Mitte hämada varjatud struktuuridest. Iga riigimees üritaks, loobuvad olupoliitikud.

Kas poliitikutel on milleski õigus?

Paljud poliitikud on ringhäälingu peale solvunud. Mõned on maruvihased. Nad nimetavad ise ka põhjusi - Samosti surematu põlgus mõnede poliitikute vastu, Jaaksoni tankirünnakud, koalitsiooni ja opositiooni ebavõrdne eetriaeg, kallutatud erakondade positiivses või negatiivses mainimises, käsitluste tasakaalustamatus. Sarnaselt tajuvad erakondlased ajakirjandust kõigis demokraatiates. Muidugi teavad nad, et demokraatiat tuleb üldiselt taluda ja vaba ajakirjandus ei saa olla erakondade parteikaaslane. Muidugi käib see vahel närvidele. Aga vaba ajakirjandus kaob poliitilises haardes. Seepärast on riigi huvides, kui riigikogulased hoiduksid kiusatusest ringhäälingut poliitiliselt kontrollida. Riigikogu saab alati nõuda ringhäälingunõukogult paremat tööd, aga ei pea seda tööd ise tegema.

Ka ringhääling peaks analüüsima, kuivõrd õigustatud on esitatud etteheited, miks otsitakse Toompeal poliitilist rohtu otsevõimu kehtestamise teel. Kvaliteetset ajakirjandust on raske rünnata ja poliitilise kahmamise objektiks muutmises on kindlasti süüd ka ringhäälingul. Jagan arvamust, et Keskerakonnaga ei käi ajakirjandus, ka ringhääling, sageli just laitmatult ümber. Ent see ei saa anda vähimatki põhjust üritada ajakirjandust n.ö „endale“ saada. Mis ei tapa teeb tugevaks, alati on kasulik juurelda nähtuse põhjuste üle, nii ringhäälingul kui Keskerakonnal. ETV ja ER ülikõrge institutsionaalne usaldusväärsus ent sagedane käsitlemine etteheitvas poliitilises kõneviisis on väärt aine avalikuks diskussiooniks.

Poliitikud teavad, et suure eraajakirjandusega pahuksisolek on ebasoodne. Tõsi, päevalehtede lehekülgi ja väiksemaid ajalehti-ajakirju saab turult osta. Avalikku ringhäälingut tajutakse seevastu kui riigi instrumenti, mida peaks saama „õigeks“ keerata. Kellel oleks õigus keerata? Põhimõtteliselt on ringhäälingunõukogul vaid kaks keeldu - tsensuur ja toimetussõltumatus ohustamine. Nõukogu pädevuses on teha kõik, et ringhäälingu kvaliteet oleks hea, sisuküsimus ei ole seejuures tabu. Ent see võimalus peab olema tagatud laiemale asjatundlikule avalikkusele, kui seda on poliitiline avalikkus Riigikogusse valitud erakondlaste näol. Sulev Valneril on ju ometi õigus – kohtunikke ei valita vastaspoolte mängijate hulgast. Poliitika ja ajakirjandus ei ole vaenlased, aga vastaspooled sotsiaalses rollijaotuses on nad küll. Poliitiline organ ei sobi ajakirjanduslikku insitutsiooni juhtima, istugu selles või inglid. See on eetika ja põhimõtte küsimus. Riigikogulastel võiks ju selline eetika olla.

Tegelikult on ETV ja ER juba ühendatud

Seadust on nii kaua tehtud, et ringhäälingunõukogu on ETV ja ERi sisuliselt juba ühendanud - teel ja raadiol on ühine nõukogu, ühine strateegiline juhtimine, ühine arengukava, ühiselt hakatakse ehitama ringhäälingumaja, juhatused kooskõlastavad olulisemaid tegevusi jne. Asi juba töötab, seadus vormistab selle. See, et kahe juhatuse asemel tuleb üks ei tähenda, et ETVd ja Eesti Raadiot juhitakse siis oluliselt paremini. Mõistlikku seadust ootame me kõik, kehva seadusega pole mõtet kiirustada.

Miks oleks riigimehelik?

Riigimehelik oleks loobuda poliitilise nõukogu läbisurumisest. Niisuguse eelnõu pärast on häbi. Häbi sellepärast, et demokraatlikus riigis püütakse poliitikud panna vaba ajakirjandust ohjama. Mõelge riigi prestiižile, ajakirjanike enesetundele ja avalike kanalite usaldusväärsusele, kui nende nõukoguks on Riigikogu. Vigade parandamine algab vigade

tunnistamisest. Veidi ümber sõnastades Peeter Oleskit - ringhääling ei saa seista poliitikast väljaspool, kuid poliitika ei tohi teda oma huvides ära kasutada. Selleks ei tohi vähimatki võimalust luua.